

۲۲/۴۷۸۰

ارزیابی و بررسی جاسوسی با فناوری هوایی از منظر حقوق بین‌الملل

مؤلف:

رضا ملکی

www.ketab.ir

مرکز انتشارات راهبردی نهجا

تهران - ۱۳۹۹

سرشناسه	: ملکی، رضا، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: ارزیابی و بررسی جاسوسی با فناوری هوایی از منظر حقوق بین‌الملل / مولف رضا ملکی؛ ویرایش ادبی مهران غلامیان، سجاد توکلی‌زاده هندوآبادی؛ ویرایش فنی امیر هوشنگ خادم‌دقیق، سعید عبدالمحمدی؛ ناظر ویراستار احمد ملکی.
مشخصات نشر	: تهران: ارتش جمهوری اسلامی ایران، نیروی هوایی، مرکز انتشارات راهبردی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۹۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۰۷-۱۷-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۷۷ - ۲۹۸.
موضوع	: جاسوسی (حقوق بین‌الملل)
شناسه افزوده	: ایران. ارتش. نیروی هوایی. مرکز انتشارات راهبردی
رده بندی کنگره	: ۵/۵۲۵۲K
رده بندی دیویی	: ۰۲۳۱/۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۷۱۰۵۷
اطلاعات کتابشناسی	: رکورد : فیپا

مؤلف: رضا ملکی

ویرایش ادبی: حمید فوقانی، سجاد توکلی‌زاده هندوآبادی

ویرایش فنی: امیر هوشنگ خادم‌دقیق، سعید عبدالمحمدی

ناظر ویراستار: احمد ملکی، علی توکلی

طراح جلد: علیرضا عشقی فکور

امور چاپ و رایانه: مهدی فیروزدر، علیرضا داداشی

ناشر: مرکز انتشارات راهبردی نهاجا

نوبت چاپ: اول-۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۰۷-۱۷-۵

قیمت: ۱۴۰۰۰۰ ریال

چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است

نشانی: تهران؛ خیابان پیروزی؛ ستاد نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران؛ مرکز

مطالعات، تحقیقات و تدوین آیین‌نامه‌های رزمی نهاجا؛

تلفن: ۰۳۵۷۴۲۳۱۲-۳۳۳۳۴۰۴۰-۳۳۷۸۷۰۶۵ کد پستی: ۱۷۶۵۳۴۲۴۳۱

فهرست مطالب

۷	..... مقدمه
۹	..... فصل اول: نگاهی به متدولوژی حقوق بین‌الملل
۱	..... مقدمه
۲	..... ۱- پیشینه بحث
۲	..... ۲- چارچوب نظری
۶	..... ۳- روش‌شناسی
۸	..... ۴- روش در فلسفه و علم حقوق
۱۲	..... ۵- روش در حقوق بین‌الملل
۱۴	..... نتیجه‌گیری فصل
۱۷	..... فصل دوم: بررسی مفهوم جاسوسی و آزادی اطلاعات از منظر حقوق بین‌الملل
۱۸	..... مقدمه
۲۰	..... ۱- مفهوم جاسوسی در حقوق بین‌الملل
۲۲	..... ۱-۱- مفهوم جاسوسی در حقوق بین‌الملل کلاسیک
۲۴	..... ۱-۲- مفهوم جاسوسی در حقوق بین‌الملل نوین
۲۸	..... ۲- انواع جاسوسی در صحنه بین‌المللی
۲۸	..... ۲-۱- جاسوسی نظامی
۲۹	..... ۲-۲- جاسوسی اقتصادی
۲۹	..... ۲-۳- جاسوسی منابع طبیعی / محیط‌زیست
۳۰	..... ۲-۴- جاسوسی سیاسی - فرهنگی
۳۱	..... ۳- اصول حقوق بشر و جاسوسی
۳۱	..... ۳-۱- اصل آزادی اطلاعات
۳۲	..... ۳-۱-۱- حقوق بین‌الملل حاکم بر اصل آزادی اطلاعات و جاسوسی
۳۵	..... ۳-۲- اصل آزادی ارتباطات
۳۶	..... ۳-۳- اصل آزادی عبور و مرور (تردد)

نتیجه‌گیری فصل.....	۳۷
فصل سوم: مصادیق جرم جاسوسی در حیطه فناوری نوین.....	۳۹
مقدمه.....	۴۰
۱-تاریخچه جاسوسی دیجیتال.....	۴۱
۲- جاسوسی و پایش اینترنتی.....	۴۳
۳- مراکز کنترل اطلاعات و داده‌های اینترنتی.....	۴۵
۴- اشلون.....	۴۶
۵- شبکه‌های اجتماعی.....	۴۷
۵-۱ فیس بوک.....	۴۸
۵-۲ توییتر.....	۴۹
۵-۳ گوگل، بزرگ‌ترین دستگاه جاسوسی دنیا.....	۴۹
۵-۴ رسوایی‌های Wi-Fi و اندروید.....	۵۱
۵-۶ فضای ابری.....	۵۳
۵-۷ لوازم الکترونیکی هوشمند جاسوسان پنهان در خانه‌ها و سازمان‌ها.....	۵۳
۶- ویروس‌های جاسوسی.....	۵۵
۶-۱- استاکس نت.....	۵۵
۶-۲ - ویروس شعله خطرناک‌ترین جاسوسی غرب علیه ایران.....	۵۵
۶-۳- فیلم.....	۵۶
۷- ماهواره‌های جاسوسی.....	۵۶
۷-۱- ماهواره‌های جاسوسی نظارت دریایی.....	۵۷
۷-۲- ماهواره‌های جاسوسی عکاسی.....	۵۷
۷-۳- ماهواره‌های بررسی منابع زمینی.....	۵۸
۷-۳-۱ Land Sat.....	۵۹
۷-۳-۲- رایولایت.....	۵۹
۷-۳-۳- SPOT.....	۶۰

۶۰	۸- فیوژن (تلفیق) اطلاعات در سامانه فرماندهی و کنترل
۶۰	۸-۱- سطوح مختلف پردازشی فیوژن (تلفیق)
۶۱	نتیجه‌گیری فصل
۶۵	فصل چهارم: جنگ سایبری از منظر حقوق بین‌الملل
۶۷	مقدمه
۶۸	۱- چارچوب مفهومی و ویژگی‌های فضای سایبر
۶۸	۱-۱- تعریف جنگ
۷۰	۲-۱- فضای سایبر
۷۳	۳-۱- قدرت در فضای سایبر
۷۴	۴-۱- امنیت سایبری
۷۵	۵-۱- جنگ سایبر
۷۷	۱-۵-۱- ویژگی خاص جنگ سایبری
۷۸	۱-۵-۲- انواع حملات سایبری
۹۲	فصل پنجم: بررسی و تحلیل قابلیت اعمال فاعله ممنوعیت توسل به زور یا تهدید در فضای ماورای جو
۹۴	مقدمه
۹۴	۱- کلیات قلمرو فضا
۹۵	۱-۱- تعریف فضای ماورای جو و نظامی کردن و توسعه رژیم حقوقی
۹۶	۱-۱-۱- مفهوم فضای ماورای جو
۹۹	۱-۱-۲- نظامی کردن فضای ماورای جو، منابع و تکامل تدریجی
۱۰۳	۱-۱-۳- توسعه رژیم حقوقی حاکم بر استفاده نظامی از فضای ماورای جو
۱۱۱	۱-۲- حقوق بین‌الملل قابل اعمال بر فعالیت‌های نظامی در فضا
۱۱۴	۱-۲-۱- برنامه‌های رایج نظامی در فضا
۱۱۸	۱-۲-۲- مذاکرات مربوط به جلوگیری از مسابقه تسلیحاتی در فضا
۱۳۲	۱-۲-۳- جایگاه، مفهوم و دامنه رو به بالای حاکمیت

۱۳۸	نظام حقوقی بین‌المللی حاکم بر فضای ماورای جو.....
۱۴۰	۲-۱- حقوق حاکمه در فضا و ممنوعیت آن و استقرار آن در فضا.....
۱۴۱	۲-۱-۱- ممنوعیت اختصاص ملی (ممنوعیت اختصاص فضا به ملیت ویژه).....
۱۴۴	۲-۱-۲- استقرار در فضای آزاد و جنبه‌های حقوقی مربوط به استفاده از فناوری فضایی.....
۱۵۰	۲-۲- حق بر استفاده صلح‌آمیز در فضای ماورای جو.....
۱۵۱	۲-۲-۱- ماهواره‌های پخش مستقیم.....
۱۵۶	۲-۲-۲- سامانه جست‌وجو و نجات ماهواره‌ای.....
۱۵۹	۲-۲-۳- منابع نیروی هسته‌ای در فضا.....
۱۶۲	نتیجه‌گیری فصل.....
	فصل ششم: مقررات ممنوعیت استفاده از زور و سازوکارها و رابطه آن با برخی از اصول
۱۶۴	قواعد ماورای جو در حقوق بین‌الملل.....
۱۶۶	مقدمه.....
۱۶۶	۱- مفهوم و ماهیت تبیین قاعده منع توسل به زور یا تهدید.....
۱۶۷	۱-۱- مفهوم قاعده منع توسل به زور.....
۱۶۹	۱-۲- ماهیت قاعده منع توسل به زور.....
۱۷۳	۱-۳- تحلیل علمی یا سیستماتیک اصل عدم توسل به زور.....
۱۷۶	۱-۳-۱- تحلیل محتوای نورم بلاشرط.....
۱۷۹	۱-۳-۲- حد ارزشی نورم بلاشرط.....
۱۸۶	۲- مقررات ممنوعیت استفاده از زور و سازوکارها و رابطه آن با برخی از اصول قواعد ماورای جو.....
۱۸۷	۲-۱- حاکمیت و حقوق حاکمه در قلمرو فضا (اعلامیه بوگوتا و نظریات مطرح در سازمان ملل متحد).....
۱۹۰	۲-۲- مقررات ممنوعیت استفاده از زور.....
۱۹۰	۲-۲-۱- مقررات ممنوعیت استفاده از زور در حقوق بین‌الملل عرفی.....
۱۹۳	۲-۲-۲- مقررات ممنوعیت استفاده از زور در حقوق معاهدات.....

- ۲-۳- سازوکارهای بین‌المللی و چند جانبه..... ۱۹۷
- ۲-۳-۱- سازوکارهای بین‌المللی در فضای ماورای جو..... ۱۹۹
- ۲-۳-۲- سازوکارهای دو جانبه ای و چند جانبه‌های منطقه‌ای..... ۲۰۰
- ۲-۳-۲-۱- شورای همکاری بین‌المللی در مطالعه و استفاده از فضای ماورای جو..... ۲۰۰
- ۲-۳-۲-۲- آژانس تحقیقات فضایی اروپایی..... ۲۰۱
- ۲-۴- رابطه قاعده‌ی منع توسل به زور یا تهدید به آن با برخی اصول حاکم بر فضای ماورای جو..... ۲۰۲
- ۲-۴-۱- اصل غیرنظامی کردن فضای ماورای جو..... ۲۰۲
- ۲-۴-۲- اصل استفاده مسالمت‌آمیز از فضای ماورای جو..... ۲۰۹
- ۳- نقد نظریات توسل به زور در قلمرو فضا..... ۲۱۲
- ۳-۱- بررسی نظریات مخالفین..... ۲۱۲
- ۳-۲- بررسی نظریات موافقین..... ۲۱۴
- ۳-۳- نتایج به دست آمده در زمینه‌ی توسل به زور در قلمروی فضا..... ۲۱۹
- نتیجه‌گیری فصل..... ۲۲۱
- فصل هفتم: بررسی و ارزیابی موضع حقوق بین‌الملل در مورد عبور اشیای فضایی از قراز قلمرو دولت‌ها..... ۲۲۳
- مقدمه..... ۲۲۵
- ۱- حاکمیت دولت‌ها بر قلمرو هوا و فضا..... ۲۲۶
- ۱-۱- حاکمیت هوایی..... ۲۲۶
- ۱-۲- حاکمیت دولت‌ها بر فضای ماورای جو..... ۲۳۲
- ۲- اعمال حاکمیت بر شیء فضایی در هوا و فضا..... ۲۳۴
- ۳- وضعیت حقوقی عبور شیء فضایی از قلمرو هوایی دولت‌های دیگر..... ۲۳۶
- ۴- بررسی دیدگاه‌های مختلف در خصوص عبور اشیای فضایی (ماهوره‌ها) از قلمرو هوایی دولت‌های دیگر دکتترین..... ۲۳۹
- ۵- دیدگاه کشورها..... ۲۴۱

نتیجه‌گیری فصل.....	۲۴۴
فصل هشتم: ورود پهپادهای جاسوسی به قلمرو هوایی ایران از منظر حقوق بین‌الملل.....	۲۴۷
مقدمه.....	۲۴۹
۱- جاسوسی در حقوق بین‌الملل.....	۲۵۰
۲- جاسوسی به وسیله هواپیماهای بدون سرنشین.....	۲۵۲
۳- ماهیت حقوقی پهپادهای جاسوسی.....	۲۵۵
۱-۳- پهپاد جاسوسی هواپیمای دولتی است.....	۲۵۶
۲-۳- پهپاد جاسوسی هواپیمای نظامی است.....	۲۵۷
۴- مشروعیت ورود پهپادهای جاسوسی آمریکا به قلمرو هوایی ایران.....	۲۵۹
۵- اقدام متقابل ایران در برابر ورود پهپادهای جاسوسی آمریکا.....	۲۶۱
۱- ۵- دفاع مشروع.....	۲۶۲
۶- اقامه دعوی بین‌المللی.....	۲۶۵
۷- بررسی ابعاد حقوقی بین‌المللی سرنگونی پهپاد اسرائیلی توسط سپاه پاسداران.....	۲۶۶
۱- ۷- مسئولیت اسرائیل در قبال نقض حریم هوایی ایران.....	۲۶۷
۱- ۱- ۷- احراز مسئولیت اسرائیل در پرتو منشور ملل متحد.....	۲۶۷
۲- ۱- ۷- احراز مسئولیت اسرائیل در پرتو کنوانسیون هواپیمایی کشوری بین‌المللی.....	۲۶۹
۲- ۷- راهکارهای حقوقی ایران علیه اسرائیل.....	۲۷۱
۲- ۱- ۷- محکومیت اقدام اسرائیل از طریق نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای (اقدام جمعی).....	۲۷۱
۲- ۲- ۷- طرح دعوی در مراجع قضایی بین‌المللی (اقدام انفرادی).....	۲۷۲
جمع‌بندی.....	۲۷۳
نتیجه‌گیری فصل.....	۲۷۴
تجزیه و تحلیل نهایی.....	۲۷۶
منابع.....	۲۷۸

اگرچه اصطلاح هوایمای بدون سرنشین^۱ یا پهپاد (پرنده هدایت‌پذیر از دور)^۲ اخیراً وارد ادبیات سیاسی و رسانه‌ای ایران شده، اما این اصطلاح دارای پیشینه‌ای نزدیک به ۲ قرن در ادبیات جهانی است^۳ پهپادها داری انواع مختلفی هستند که از اندازه بسیار کوچک تا اندازه‌های بسیار بزرگ با وزن ۲۵۰۰ پوند (بیش از یک تن)، با قابلیت‌های متفاوت متغیرند.^۴ این پهپادها می‌توانند برای شناسایی و جاسوسی^۵ و همچنین برای حملات و کشتار هدفمند^۶ استفاده شوند.

ایالات متحده اولین بار در قرن معاصر از این فناوری در سال ۲۰۰۱ در جنگ افغانستان علیه القاعده و طالبان استفاده کرده است^۷، ولی پهپادها در چند سال اخیر به‌طور گسترده توسط ارتش ایالات متحده و سازمان سیا در عملیات نظامی این کشور در افغانستان عراق، پاکستان، یمن و سومالی به کار گرفته شده‌اند. اگرچه ایالات متحده از این فناوری غالباً برای عملیات بمباران و کشتار نظامیان و غیرنظامیان بهره گرفته و نمونه آن را امروزه در یمن و پاکستان می‌بینیم^۸، اما این کشور در عملیات نظامی خود از این فناوری برای

۱- Unmanned Aerial Vehicle (UAV).

^۱ - حیبی، حسن (۱۳۸۷) گروه واژه‌گزینی، دفتر بنجم، (فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی. ص ۷۱

^۲ - Henderson, Ian (2010) Air and Missile Warfare, Military Law and Law of War Review, Vol. 49.p. 2

^۳ -Ibid

^۴ - Frantz, Natalie R. (2005) Swarm intelligence for autonomous UAV control, Ensign, United States Navy B.S. United States Naval Academy, THESIS requirements for the degree master of science from the Naval postgraduate school.p.5

^۵ - Kilcullen, David and McDonald, Exum Andrew (2009) Death From Above, Outrage down Below, N.Y. TIMES, Mar. 17,p.5

^۶ - Mayer, Jane (2009), The Predator War, What are the Risks of the C.I.A.'s Covert Drone Program? THE NEW YORKER, Oct. 26. Available at: http://www.newyorker.com/reporting/2009/10/26/091026fa_fact_mayer.p11

^۷ - Henderson, Ian (2010) Air and Missile Warfare, Military Law and Law of War Review, Vol. 49.p.1

شناسایی و جاسوسی نیز بهره می‌گیرد.^۱ استفاده از پهپادها برای جاسوسی اولین بار در سال ۲۰۰۳ در جنگ عراق برای شناسایی موقعیت ارتش صدام صورت گرفته است.^۲ همچنین، حملات پهپادها در راستای اقدامات ضد تروریسم، در این سال‌ها تبدیل به بخش وسیعی از عملیات ارتش ایالات متحده شده است.^۳

در سال‌های اخیر، ایالات متحده با فرستادن چندین فروند پهپاد جاسوسی به قلمرو هوایی جمهوری اسلامی ایران با هدف شناسایی اطلاعاتی وضعیت زیرساخت‌های نظامی و اقتصادی ایران، سعی دارد با جمع‌آوری اطلاعات از توان نظامی و اقتصادی ایران و شناسایی مراکز راهبرد آن، از این اطلاعات در موارد مقتضی بهره ببرد. گذشته از واکنش تحسین برانگیز قوای دفاعی جمهوری اسلامی ایران به این اقدام آمریکا که در چند مورد منجر به توقف و ضبط پهپادهای آمریکایی شده است، لازم است این مسئله از منظر قواعد بین‌المللی نیز مورد ارزیابی قرار گیرد. گسیل پهپادهای جاسوسی برای عملیات شناسایی در حریم هوایی ایران با توجه به شرایط حاکم بر روابط میان جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده و همچنین، برخی قواعد عام حقوق بین‌الملل قابل بررسی است که این کتاب به آن‌ها می‌پردازیم.

---

¹ - Shirley, A. Kan (2001) China-U.S. Aircraft Collision Incident of April 2001: Assessments and Policy Implications, p.1 available at: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30946.pdf> visited in 2013, p. 271-295

² - Cook, Nancy J. (2007) Stories of Modern Technology Failures and Cognitive Engineering Successes, CRC Press, p.166

³ - Mary Ellen (2010) Unlawful Killing with Combat Drones, A Case Study of Pakistan, 2004-2009, Notre Dame Law School Legal Studies Research, [1]

⁴ -Iran Air